

Research Paper

Validating a Four-Dimensional Power Model for University Autonomy Planning: A Case Study

Kayvan Ghaderi^{*1} , Khalil Gholami² , Yahya Maroofi²

¹ Ph.D. Candidate in Higher Education Development Planning, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran

² Associate Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Sanandaj, Iran

10.22080/eps.2026.30806.2394

Received:

December 16, 2025

Accepted:

January 12, 2026

Available online:

March 6, 2026

Keywords:

Higher Education Planning, Power Dynamics, Four-Dimensional Power Modeling, Case Study, Exploratory Factor Analysis (EFA)

Abstract

Aim: A rigorous analysis of governance mechanisms in higher education necessitates moving beyond one-dimensional perspectives to address the multiple and often concealed dimensions of power. Accordingly, the primary objective of this study is to identify, configure, and empirically validate a four-dimensional model of power—encompassing structural, network, discursive, and agentic dimensions—within the Iranian academic field, through a focused case study of the University of Kurdistan.

Methodology: This study employed a mixed-methods approach with a concurrent triangulation design. Quantitative data were gathered via a self-developed questionnaire (demonstrating a reliability coefficient of 0.94) administered to a sample of 163 academic stakeholders selected through purposive and convenience sampling. The quantitative component was analyzed using Exploratory Factor Analysis (EFA) and inferential statistics, while qualitative data derived from open-ended questions were scrutinized through thematic analysis.

Results: The results of the exploratory factor analysis led to the identification of four primary constructs of power (structural, network, discursive, and agentic), which collectively account for 70.55% of the total variance. Among these dimensions, the structural (explaining 40.75% of the variance) and network (14.25%) constructs were perceived as the most dominant dimensions of power within the academic field. Furthermore, the analysis of variance (ANOVA) results indicated that faculty members' perception of the impact of these two dimensions is significantly stronger than that of students.

Conclusions and suggestions: Findings suggest that bureaucratic obstruction drives academic stakeholders to rely on informal networks as a substitute for formal agency. Addressing this structural duality requires two strategic interventions: the clarification of decision-making protocols and the operational devolution of the administrative hierarchy.

Innovation and originality: This research empirically validates the distinction between network and structural power in Iran's organizational context. It demonstrates that informal networks act as a compensatory response to bureaucratic failure, rather than a continuation of formal structural frameworks.

*Corresponding Author: Kayvan Ghaderi

Address: University of Kurdistan, Sanandaj, Iran. - Postal Code: 6617715175

Email: k.ghaderi@uok.ac.ir

Tel: +98 87 33667445

Extended Abstract

Introduction

Strategic planning initiatives in higher education frequently fail to achieve their stated objectives, a phenomenon this study posits stems from a one-dimensional view of power that overlooks informal and discursive mechanisms. Traditional organizational analyses, rooted in Weberian bureaucracy, tend to focus solely on formal structures. To address this critical gap, this study develops and empirically validates a four-dimensional model of power—integrating Structural (Weber), Network (Castells), Discursive (Foucault), and Agentic (Giddens) dimensions—through a mixed-methods case study of the University of Kurdistan, a representative Iranian state university. The primary objective is to identify the underlying factor structure of power and examine how its perception varies across different academic stakeholders.

Methodology

This research employed a Concurrent Mixed-Methods Design.

- **Context and Participants:** The study was conducted at the University of Kurdistan as a typical case of state-run universities in Iran. A sample of 163 academic actors (including Faculty Members, Administrative Staff, and Ph.D. Students) was selected using a purposive convenience sampling method.
- **Instrument:** Data were collected via a researcher-made questionnaire developed in three phases: item generation based on literature, content validity assessment by an expert panel (removing 11 ambiguous items), and a pilot study (Cronbach's Alpha = 0.85). The final instrument consisted of 34 Likert-scale items and 5 open-ended questions.
- **Data Analysis:** Quantitative data were analyzed using Exploratory Factor Analysis (EFA) with Direct Oblimin rotation (due to the theoretical correlation between factors) in SPSS. Inferential statistics, including ANOVA and t-tests, were used for group comparisons. Qualitative data were analyzed using Thematic Analysis (Braun & Clarke, 2006).

Findings

1. Factor Structure (EFA):

The analysis confirmed the adequacy of the sample ($KMO = 0.89$) and successfully extracted four latent factors explaining 70.55% of the total variance:

- **F1: Structural and Institutional Power (40.75%):** Representing centralized bureaucracy, top-down appointments, and resource control.
- **F2: Network and Informal Power (14.25%):** Representing clientelism, cronyism, and the dominance of personal connections over merit.
- **F3: Discursive and Symbolic Power (8.85%):** Representing the hegemony of quantitative metrics (e.g., ISI papers) and audit culture.
- **F4: Agency and Resistance (6.70%):** Representing individual and collective strategies for survival and contestation.

2. Descriptive and Inferential Results:

Descriptive findings indicated that the most intensely perceived dimensions were Network Power (e.g., Connections over merit, Mean: 4.39) and Structural Power. ANOVA results revealed significant differences across groups; specifically, Faculty Members perceived the pressure of Structural and Network power significantly more intensely than students ($p < 0.05$), likely due to their direct engagement with promotion and funding processes.

3. Qualitative Insights:

Thematic analysis revealed a Vicious Cycle of Power. Participants indicated that due to the blockage in formal structures (F1) and the ineffectiveness of formal collective agency (weak F4), actors are forced to resort to informal networks (F2) for professional survival, thereby inadvertently reinforcing the very system of inequality they oppose.

Conclusion

This study offers empirical evidence for a triple hegemony in the Iranian academic field, where rigid structural centralization is simultaneously undermined by pervasive informal networks and legitimized by the symbolic violence of discursive metrics. A key theoretical contribution is the empirical isolation of Network Power as a distinct construct from Structural Power in this context, revealing it as a compensatory mechanism against bureaucratic inefficiency. The findings suggest that meaningful governance reform requires a multi-dimensional approach, including enhancing transparency to mitigate informal cronyism, decentralizing authority to reduce structural rigidity, and empowering independent academic unions to restore collective agency.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

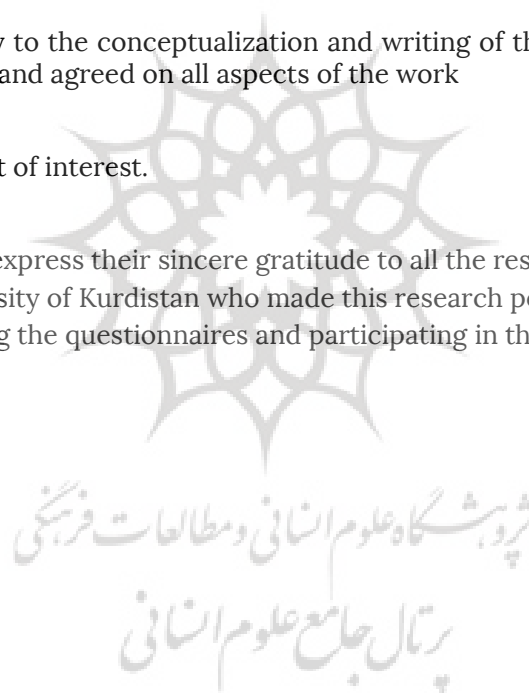
Author contributed equally to the conceptualization and writing of the article. author approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work

Conflict of Interest

Author declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors would like to express their sincere gratitude to all the respected faculty members, staff, and students of the University of Kurdistan who made this research possible by dedicating their valuable time to completing the questionnaires and participating in the interviews.

مقاله پژوهشی

اعتبارسنجی مدل چهاربعدی قدرت برای برنامه‌ریزی استقلال دانشگاهی: یک مطالعه موردی

کیوان قادری^{۱*}، خلیل غلامی^۲، یحیی معروفی^۲^۱ دانشجوی دکتری رشته برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران
^۲ دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

doi 10.22080/eps.2026.30806.2394

چکیده

هدف: تحلیل دقیق سازوکارهای حکمرانی در آموزش عالی، مستلزم فراتر رفتن از نگاه‌های تک‌ساحتی و توجه به ابعاد چندگانه و اغلب پنهان قدرت است. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف اصلی شناسایی، پیکربندی و اعتبارسنجی تجربی یک مدل چهاربعدی از قدرت (شامل ابعاد ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت) در میدان دانشگاهی ایران، با تمرکز بر مطالعه موردی دانشگاه کردستان، انجام پذیرفته است.

روش‌شناسی: این پژوهش با رویکرد آمیخته (ترکیبی همزمان) انجام شد. داده‌های کمی از طریق پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته (پایایی ۰/۹۴) با مشارکت ۱۶۳ نفر از کنشگران دانشگاهی (نمونه‌گیری هدفمند و در دسترس) گردآوری و با تحلیل عاملی اکتشافی و آزمون‌های استنباطی تحلیل شد. یافته‌های کیفی حاصل از پرسش‌های باز نیز به روش تحلیل تماتیک واکاوی گردید.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی، منجر به شناسایی چهار سازه اصلی قدرت (ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت) گردید که در مجموع، ۷۰/۵۵ درصد از واریانس کل متغیرها را تبیین می‌کنند. در میان این ابعاد، دو سازه ساختاری (با سهم ۴۰/۷۵٪) و شبکه‌ای (با سهم ۱۴/۲۵٪) به عنوان مسلط‌ترین ابعاد قدرت در میدان دانشگاهی ادراک شده‌اند. افزون بر این، نتایج تحلیل واریانس نشان داد که ادراک اعضای هیئت علمی از تأثیر این دو بعد، به نحوی معنادار، قوی‌تر از دانشجویان است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها: نتایج نشان می‌دهد که در پی انسداد بوروکراتیک و ضعف عاملیت در دانشگاه، کنشگران به شبکه‌های روابط غیررسمی روی آورده‌اند. برای برون‌رفت از این دوگانگی، شفاف‌سازی فرآیندهای تصمیم‌گیری و تمرکززدایی عملی از ساختار اداری ضرورت دارد.

نوآوری و اصالت: نوآوری اصلی این پژوهش، در اثبات تجربی تمایز مفهومی و عملکردی قدرت شبکه‌ای از قدرت ساختاری، در بافت سازمانی ایران نهفته است. این یافته تبیین می‌کند که شبکه‌های غیررسمی نه امتداد ساختار رسمی، بلکه سازوکاری جبرانی در مواجهه با تصلب و ناکارآمدی بوروکراتیک هستند.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۹/۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۱۰/۲۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۲/۱۵

کلیدواژه‌ها:

برنامه‌ریزی آموزش عالی، پویایی‌های قدرت، مدل‌سازی چهاربعدی قدرت، مطالعه موردی، تحلیل عاملی اکتشافی

* نویسنده مسئول: کیوان قادری

ایمیل: k.ghaderi@uok.ac.ir
تلفن: ۰۸۷-۳۳۶۶۷۴۴۵

آدرس: دانشجوی دکتری رشته برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه کردستان، سنندج، ایران

مقدمه

برنامه‌ریزی راهبردی در نظام‌های آموزش عالی همواره با یک پارادوکس^۱ بنیادین روبرو بوده است؛ بدین معنا که چرا برنامه‌های توسعه، علی‌رغم تدوین دقیق، در مرحله اجرا عقیم مانده و به اسنادی بایگانی‌شده تقلیل می‌یابند. این معضل که فراتر از یک چالش مدیریتی ساده، به مثابه یک معمای عمیق نظری در باب قدرت نگریسته می‌شود، ریشه در پویایی‌های پنهان^۲ سازمانی دارد (Lukes, 2021; Shattock & Horvath, 2020). شواهد عینی در بافت آموزش عالی ایران نیز این بحران را تأیید می‌کنند؛ چنان‌که گزارش‌های کلان سیاست‌گذاری نشان‌دهنده شکافی مزمن میان تدوین و اجرای سیاست‌هاست (Majlis Research Center, 2021). علاوه بر این، پژوهش‌های میدانی حاکی از آن است که کمتر از ۴۰ درصد اهداف استراتژیک در دانشگاه‌های دولتی محقق می‌شوند (Farasatkah, 2021). این واقعیت نگران‌کننده، ضرورت عبور از تحلیل‌های سطحی و ورود به لایه‌های پنهان قدرت ساختاری و قدرت گفتمانی را بیش از پیش نمایان می‌سازد (Cabrera et al., 2025; Ghaderi et al., 2025)؛ چرا که بدون فهم این مناسبات، استقلال دانشگاهی تنها در سطح یک آرمان باقی خواهد ماند. برای تبیین این پدیده، ادبیات نظری چارچوب‌های متعددی ارائه داده است. مبنای نظری این پژوهش بر ترکیب و نقد چهار جریان اصلی تحلیل قدرت استوار است: رویکرد کلاسیک وبری (قدرت ساختاری)، رویکردهای انتقادی فوکویی (قدرت گفتمانی)، نظریه شبکه (قدرت شبکه‌ای) و نظریه ساخت‌یابی گیدنز (عاملیت). مرور نظام‌مند ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که این چهار بعد قدرت، به صورت گسترده اما اغلب مجزا مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در حوزه قدرت ساختاری، پژوهش‌های متعددی همچون مطالعه تطبیقی شاتوک و هوروات (Shattock & Horvath, 2020) در سطح بین‌المللی و تحلیل‌های آسیب‌شناسانه فراستخواه (Farasatkah, 2021) در ایران، تأثیر ماندگار ساختارهای بوروکراتیک متمرکز بر تضعیف استقلال دانشگاه را به خوبی نشان داده‌اند. به موازات آن، در زمینه قدرت گفتمانی، تحلیل‌های انتقادی معاصر همچون پژوهش‌های بال (Ball, 2021) و همچنین قادری و همکاران (Ghaderi et al., 2025) آشکار ساخته‌اند که چگونه گفتمان‌های مسلط و حکومت‌مندی نئولیبرال^۳ در حال بازتعریف مفاهیم بنیادین علمی هستند؛ موضوعی که در مطالعات جدید بر روی کالایی‌شدن^۴ کار آکادمیک توسط سوپیانتی و همکاران (Sopyanti et al., 2025) نیز بر آن تأکید شده است. بعد سوم، یعنی قدرت شبکه‌ای، در مطالعاتی چون بورگاتی و فاستر (Borgatti & Foster, 2003) به صورت نظری و در پژوهش‌های بافت ایران توسط فرجی ده سرخی و همکاران (Faraji Deh Sorkhi et al., 2025) به عنوان عاملی کلیدی در موفقیت کنشگران معرفی شده است. در نهایت، در حوزه عاملیت، پژوهش‌های کیفی و تئوریک جدید همچون مطالعه کابرا و همکاران (Cabrera et al., 2025) و کلمنچیچ (Klemenčič, 2022) به روشنی استراتژی‌های مقاومت و بازتابندگی^۵ کنشگران در برابر ساختارهای مسلط را به تصویر کشیده است. تحقق این اهداف نظری، واجد ضرورتی کاربردی است؛ چرا که یافته‌های این پژوهش می‌تواند برای سیاست‌گذاران کلان (در جهت حرکت به سمت سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد)، مدیران دانشگاهی (به منظور ارتقای ظرفیت راهبری تغییر) و ذینفعان آکادمیک (جهت فهم عمیق‌تر سازوکارهای مؤثر بر عاملیت حرفه‌ای آنان)، چارچوبی تحلیلی فراهم آورد. با این حال چنان‌که مشاهده می‌شود، یک شکاف تحقیقاتی مشخص و مداوم در ادبیات این حوزه وجود دارد؛ پژوهش‌های پیشین اغلب به صورت تقلیل‌گرایانه^۶ و مجزا تنها به یکی از ابعاد قدرت پرداخته‌اند که در نتیجه، تصویری ناقص و تجزیه‌شده از واقعیت

^۱ Paradox^۲ Hidden Dynamics^۳ Neoliberal Governmentality^۴ Commodification^۵ Reflexivity^۶ Reductionist

پیچیده دانشگاه ارائه می‌دهند (Cabrera et al., 2025; Lukes, 2021). نوآوری بنیادین پژوهش حاضر، دقیقاً در پاسخ به همین خلل نظری تعریف می‌شود. این مطالعه برای نخستین بار در بافت آموزش عالی ایران، به جای تحلیل‌های انتزاعی، یک مدل مفهومی یکپارچه و چهاربعدی از قدرت را به صورت تجربی اعتبارسنجی می‌کند. این رویکرد، ابزاری تشخیصی و قدرتمند در اختیار برنامه‌ریزان و مدیران دانشگاهی قرار می‌دهد تا از تحلیل‌های سطحی فراتر رفته و به فهمی عمیق از موانع پنهان در مسیر اجرای برنامه‌های تحول و توسعه دست یابند (Shattock & Horvath, 2020).

فقدان مدلی جامع برای تحلیل هم‌زمان ابعاد قدرت در دانشگاه‌های ایران، نه تنها برنامه‌ریزان را از ابزارهای تشخیصی برای فهم مقاومت‌های پنهان محروم ساخته، بلکه منجر به درک ناقص عاملیت کنشگران و شکست سیاست‌های توسعه در مرحله اجرا شده است (Ghaderi et al., 2025; Klemenčič, 2022). در پاسخ به این ضرورت، پژوهش حاضر با هدف پر کردن این شکاف نهادی، به ارائه و اعتبارسنجی تجربی یک مدل چهاربعدی از قدرت در قالب مطالعه موردی عمیق در دانشگاه کردستان می‌پردازد. این مطالعه با اتخاذ رویکردی آمیخته، از طریق تحلیل عاملی اکتشافی به پیکربندی سازه قدرت و با بهره‌گیری از تحلیل تماتیک به واکاوی لایه‌های ژرف آن پرداخته است تا به این پرسش بنیادین پاسخ دهد که: کنشگران دانشگاهی چگونه پویایی‌های قدرت را در تلاقی چهار ساحت ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت تجربه می‌کنند و این پیکربندی، چه دلالت‌های راهبردی برای برنامه‌ریزی توسعه و استقلال در نظام آموزش عالی ایران به همراه دارد؟

روش‌شناسی

پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی آمیخته (کمی-کیفی) و بر مبنای پارادایم عمل‌گرایی طراحی و اجرا گردیده است. در این مطالعه از طرح آمیخته هم‌زمان^۷ استفاده شد که در آن، اولویت با بخش کمی بوده و یافته‌های کیفی، نقش پشتیبان و تعمیق‌دهنده به نتایج کمی را ایفا می‌کنند (Creswell & Plano Clark, 2018). بستر این پژوهش، دانشگاه کردستان به عنوان یکی از دانشگاه‌های جامع دولتی ایران انتخاب شد. انتخاب این دانشگاه به عنوان یک مطالعه موردی^۸ به دلیل ویژگی‌های ساختاری و فرهنگی خاص آن صورت گرفت؛ چرا که این واحد دانشگاهی، نمونه‌ای نوعی^۹ از چالش‌های حکمرانی در آموزش عالی ایران، یعنی همزیستی تمرکزگرایی بوروکراتیک با شبکه‌های ارتباطی قوی و عاملیت کنشگران را بازنمایی می‌کند (Ghaderi et al., 2025; Shattock & Horvath, 2020). این طراحی روش‌شناختی امکان می‌دهد تا از طریق تحلیل عاملی اکتشافی، پیکربندی سازه‌های قدرت شناسایی شده (Hair et al., 2010) و هم‌زمان از طریق تحلیل تماتیک^{۱۰}، تجربه‌ی زیسته‌ی کنشگران از پویایی‌های قدرت واکاوی گردد (Braun & Clarke, 2021).

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه کنشگران اصلی میدان دانشگاهی، اعم از اعضای هیئت علمی، کارکنان اداری و دانشجویان در دانشگاه کردستان بود. با توجه به اینکه روش اصلی تحلیل در بخش کمی، تحلیل عاملی اکتشافی^{۱۱} است و این روش بر اساس دیدگاه هیر و همکاران (Hair et al., 2010) نیازمند نسبت حداقل پنج شرکت‌کننده به ازای هر گویه ابزار برای دستیابی به قدرت آماری مناسب است، فرآیند نمونه‌گیری با دقت اجرا گردید. در نهایت، تعداد ۱۶۳ پرسشنامه معتبر به عنوان نمونه نهایی جمع‌آوری و وارد تحلیل شد که با توجه به تعداد

^۷ Concurrent Mixed Methods Design

^۸ Case Study

^۹ Typical

^{۱۰} Thematic Analysis

^{۱۱} Exploratory Factor Analysis (EFA)

گویه‌ها، کفایت لازم را برای پیکربندی سازه‌های چهارگانه قدرت داراست (Hair et al., 2010; Ghaderi et al., 2025). روش نمونه‌گیری به صورت غیراحتمالی در دسترس، با استراتژی حداکثر تنوع^{۱۲} در طبقات مختلف کنشگران اجرا شد تا اطمینان حاصل شود که پویایی‌های قدرت از زوایای مختلف ساختاری، شبکه‌ای و عاملیت مورد واکاوی قرار گرفته است (Creswell & Plano Clark, 2018; Klemenčič, 2022). ترکیب جمعیت‌شناختی نمونه نهایی، شامل ۱۲۳ مرد (۷۵٫۵٪) و ۴۰ زن (۲۴٫۵٪) بود و از نظر جایگاه سازمانی نیز، از ۷۹ عضو هیئت علمی (۴۸٫۵٪)، ۶۹ کارمند اداری (۴۲٫۳٪) و ۱۵ دانشجو و پژوهشگر (۹٫۲٪) تشکیل می‌شد که این توزیع، امکان مقایسه دیدگاه‌های گروه‌های مختلف ذی‌نفع را فراهم می‌آورد.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق‌ساخته سنجش ابعاد قدرت دانشگاهی بود که به دلیل فقدان ابزار استاندارد برای سنجش همزمان چهار بعد قدرت (ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت) در بافت آموزش عالی ایران، فرایند ساخت آن در سه مرحله دقیق به انجام رسید. در مرحله اول، با مرور نظام‌مند ادبیات نظری و انجام مصاحبه‌های اکتشافی با پنج نفر از خبرگان، مخزن اولیه‌ای شامل ۴۵ گویه تدوین گردید. سپس در مرحله دوم، برای احراز روایی محتوایی^{۱۳}، گویه‌ها در اختیار یک پنل دهنفره از متخصصان علوم تربیتی، جامعه‌شناسی و مدیریت آموزش عالی قرار گرفت و بر اساس بازخورد آنان در خصوص معیارهای شفافیت، ضرورت و سادگی، یازده گویه حذف و سایر گویه‌ها اصلاح شدند. در مرحله سوم، یک مطالعه مقدماتی بر روی نمونه‌ای سی نفره (خارج از نمونه اصلی) اجرا شد که ضریب آلفای کرونباخ ۰٫۸۵، برای کل پرسشنامه، همسانی درونی^{۱۴} مطلوب آن را تأیید کرد. نسخه نهایی ابزار، شامل ۳۴ گویه بسته-پاسخ بر اساس طیف لیکرت و پنج سوال باز-پاسخ برای بخش کیفی بود.

پیش از تحلیل اصلی، داده‌ها به دقت غربالگری شدند. داده‌های گمشده که کمتر از دو درصد کل داده‌ها را تشکیل می‌دادند، با روش جایگزینی با میانگین مدیریت شدند. همچنین، برای شناسایی داده‌های پرت چندمتغیره، از شاخص فاصله ماهالانوبیس^{۱۵} استفاده شد که منجر به حذف سه پرسشنامه مخدوش گردید. در نهایت، نرمال بودن توزیع تک‌متغیره داده‌ها از طریق بررسی ضرایب چولگی و کشیدگی^{۱۶} (در بازه $2 \pm$) تأیید شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، ابتدا جهت استخراج ساختار عاملی ابزار، از تحلیل عاملی اکتشافی با چرخش مایل^{۱۷} استفاده شد؛ این انتخاب به دلیل فرض نظری مبنی بر درهم‌تنیدگی و همبستگی ابعاد چهارگانه قدرت صورت گرفت (Hair et al., 2010). کفایت نمونه‌گیری^{۱۸} و اعتبار ساختاری ابزار نیز از طریق آزمون‌های کایزر-مایر^{۱۹} و کرویت بارتلت تأیید گردید. افزون بر این، جهت مقایسه دیدگاه‌های گروه‌های مختلف کنشگران، از آزمون‌های استنباطی شامل تحلیل واریانس^{۲۰} و تی‌مستقل بهره گرفته شد.

به موازات بخش کمی، داده‌های کیفی حاصل از سوالات باز-پاسخ بر اساس الگوی شش مرحله‌ای براون و کلارک (Braun & Clarke, 2021) تحلیل شدند. این فرایند شامل کدگذاری باز و استخراج تم‌های محوری بود که لایه‌های پنهان قدرت را واکاوی می‌کرد. برای تضمین کیفیت و اعتمادپذیری یافته‌های کیفی، از معیارهای چهارگانه گوبا و

^{۱۲} Maximum Variation^{۱۳} Content Validity^{۱۴} Internal Consistency^{۱۵} Mahalanobis Distance^{۱۶} Skewness and Kurtosis^{۱۷} Oblique Rotation^{۱۸} Measure of Sampling Adequacy^{۱۹} Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)^{۲۰} ANOVA

لینکلن (Guba & Lincoln, 1985) استفاده گردید؛ بدین ترتیب که اعتبار^{۲۱} از طریق بازبینی توسط همکاران، انتقال‌پذیری (Transferability) با ارائه توصیف غنی از نقل‌قول‌ها، و تأییدپذیری^{۲۲} از طریق مسیر حسابرسی پژوهش تأمین شد (Creswell & Plano Clark, 2018). در تمامی مراحل، اصول اخلاقی شامل رضایت آگاهانه و حفظ محرمانگی هویت کنشگران به دقت رعایت گردید تا عاملیت حرفه‌ای مشارکت‌کنندگان در برابر ساختارهای قدرت محفوظ بماند (Ghaderi et al., 2025).

یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر، به منظور دستیابی به فهمی عمیق از پیکربندی چندبعدی قدرت در دانشگاه کردستان، بر مبنای رویکرد آمیخته همزمان طراحی و اجرا شده است. انتخاب این چارچوب روش‌شناختی، از این ضرورت نشأت می‌گیرد که برای درک جامع دینامیسم قدرت، لازم است تا یافته‌های آماری با تجارب زیسته کنشگران، یکپارچه و هم‌سو شوند. بر این اساس، یافته‌های پژوهش در سه مرحله‌ی تحلیلی مکمل ارائه می‌گردد: نخست، ساختار عاملی مدل چهاربعدی قدرت از طریق تحلیل عاملی اکتشافی اعتبارسنجی می‌شود؛ دوم، تفاوت‌های ادراکی میان گروه‌های مختلف دانشگاهی (بر حسب جایگاه سازمانی و متغیرهای جمعیت‌شناختی) با استفاده از آزمون‌های استنباطی مورد واکاوی قرار می‌گیرد و در نهایت، با بهره‌گیری از تحلیل تماتیک داده‌های کیفی، به تبیین سازوکارهای پنهان در مناسبات قدرت پرداخته می‌شود. این توالی تحلیلی، انسجام روش‌شناختی و غنای تفسیری پژوهش را تضمین می‌کند.

(۱) اعتباربخشی تجربی الگوی چهاربعدی قدرت (تحلیل عاملی اکتشافی)

(الف) آزمون مفروضات و کفایت نمونه‌گیری

پیش از ورود به فرآیند استخراج عوامل، ضروری بود تا آمادگی ماتریس داده‌ها برای فاکتورگیری احراز شود. شاخص کفایت نمونه‌گیری کیزر-مایر-اولکین معادل ۰٫۸۶۷، محاسبه گردید که طبق استانداردهای آکادمیک، در بازه‌ی بسیار مطلوب قرار می‌گیرد. این رقم نشان‌دهنده‌ی آن است که روابط میان گویه‌ها به قدری مستحکم هست که بتوان عوامل پنهان را از دل آن‌ها استخراج کرد. همچنین، معناداری آزمون کرویت بارتلت^{۲۳} ($\chi^2 = 1845.22, p < 0.001$) فرض همبستگی صفر میان متغیرها را رد کرد و بدین ترتیب، جواز علمی برای اجرای تحلیل عاملی صادر شد.

(ب) استخراج عوامل به روش محوره‌های اصلی^{۲۴}

در این پژوهش، برخلاف رویکردهای تقلیل‌گرایانه و رایج (نظیر تحلیل مؤلفه‌های اصلی)، از روش استخراج محوره‌های اصلی بهره گرفته شد. این انتخاب آگاهانه مبتنی بر مفروضات نظری حاکم بر پژوهش است؛ چرا که این روش با تمرکز بر تبیین واریانس مشترک (اشتراکات)، ابزاری به مراتب دقیق‌تر برای کشف سازه‌های پنهان^{۲۵} در بافت پیچیده علوم انسانی محسوب می‌شود و امکان شناسایی ابعاد مکتوم قدرت را فراتر از داده‌های آشکار فراهم می‌سازد. همچنین، برای نزدیکی هرچه بیشتر به واقعیت برهم‌کنش‌های قدرت، از چرخش مایل استفاده گردید. این انتخاب مبتنی بر این پیش‌فرض واقع‌گرایانه بود که ابعاد قدرت (ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت) جزایری مستقل از هم نیستند، بلکه با یکدیگر همبستگی درونی دارند.

^{۲۱} Credibility

^{۲۲} Confirmability

^{۲۳} Bartlett's Test of Sphericity

^{۲۴} Principal Axis Factoring

^{۲۵} Latent Constructs

ج) تحلیل واریانس و تثبیت ابعاد چهارگانه

بر اساس ملاک کایزر (مقادیر ویژه بالاتر از ۱) و تحلیل نمودار اسکری ۲۶، چهار عامل متمایز استخراج گردید که در مجموع ۵۵/۷۰ درصد از واریانس کل پدیده‌ی قدرت را تبیین می‌کنند. این میزان تبیین‌گری در مطالعات علوم اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی قدرت تبیینی بسیار بالای مدل است:

۱. قدرت ساختاری (عامل اول): با مقدار ویژه ۱۵/۸ و تبیین ۷۵/۴۰ درصد از واریانس، به عنوان نیروی قاهره و هسته‌ی مرکزی قدرت شناسایی شد. بارهای عاملی بالای گویه‌هایی نظیر گویه ۱۱ (قوانین استخدامی) و گویه ۲۱ (توزیع منابع)، حاکی از آن است که قدرت در دانشگاه کردستان، پیش و بیش از هر چیز، ریشه در تصلب بوروکراتیک و نظامات رسمی دارد.

۲. قدرت شبکه‌ای (عامل دوم): با تبیین ۲۵/۱۴ درصد از واریانس، نشان‌دهنده‌ی نفوذ جریان‌های غیررسمی و روابط موازی در ساختار دانشگاه است.

۳. قدرت گفتمانی (عامل سوم): که ۸۵/۸ درصد از واریانس را به خود اختصاص داده، بازنمایی‌کننده‌ی قدرت نمادین و هژمونی^{۲۷} شاخص‌های کمی (مانند ISI گرایی) در زیست‌جهان اساتید است.

۴. عاملیت و مقاومت (عامل چهارم): با ۷۰/۶ درصد تبیین‌گری، ضعیف‌ترین اما تعیین‌کننده‌ترین لایه است که نشان می‌دهد کنشگران علیرغم فشار ساختارها، همچنان روزه‌هایی برای مقاومت و کنش‌گری فردی می‌جویند.

این نمودار مقادیر ویژه را در مقابل شماره عامل‌ها نمایش می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، نقطه شکست یا آرنج نمودار^{۲۸} دقیقاً روی عامل چهارم قرار دارد. از عامل پنجم به بعد، نمودار به حالت خطی و مسطح گراییده است که نشان‌دهنده سهم ناچیز آن‌ها در تبیین واریانس کل است. بر این اساس، استخراج مدل چهاربعده (ساختاری، شبکه‌ای، گفتمانی و عاملیت) از نظر آماری تأیید می‌گردد.

جدول ۱. ساختار عاملی استخراج‌شده، گویه‌ها و ضرایب پایایی ابعاد قدرت

نام‌گذاری عامل و تفسیر نظری	گویه‌های بارگذاری شده	بار عاملی	واریانس تبیین‌شده	آلفای کرونباخ
عامل اول: قدرت ساختاری و	گویه ۱۱: تمرکز قدرت در انتصابات و امتیازات گویه ۲۱: سقف شیشه‌ای و موانع نامرئی پیشرفت	۰.۷۴ ۰.۶۹	۴۰,۷۵%	۰,۸۹

^{۲۶} Scree Plot^{۲۷} Hegemony^{۲۸} Elbow Point

نهادی (تمرکز بر قوانین رسمی، سلسله‌مراتب و انتصابات)		گویه ۵: هدایت بودجه‌ها به سمت افراد خاص	۰.۶۸
		گویه ۲۲: بازتولید نابرابری از طریق تخصیص منابع	۰.۶۴
		گویه ۱: هدایت مسیر پژوهشی توسط استانداردها	۰.۵۹
		سایر گویه‌ها: ۷، ۱۳، ۲۵، ۲۸ و ۲۸	۰.۴۹-۰.۵۸
عامل دوم: قدرت شبکه‌ای و غیررسمی (تمرکز بر روابط شخصی، لابی‌گری و نفوذ پنهان)	گویه ۳۰: تأثیر شاخص‌ها بر شبکه‌های همکاری	۰.۷۷	۱۴,۲۵% ۰,۸۴
	گویه ۱۷: ترجمه آیین‌نامه‌ها به نفع شبکه‌های قدرت	۰.۷۶	
	گویه ۱۸: کنترل بر گره‌های بحرانی اطلاعات	۰.۷۶	
	گویه ۲۰: نفوذ باندهای غیررسمی بر منابع	۰.۷۲	
	گویه ۹: اولویت ارتباطات بر شایستگی‌ها	۰.۶۷	
	سایر گویه‌ها: ۱۴، ۱۵، ۱۶ و ۱۹	۰.۵۴-۰.۶۷	
عامل سوم: قدرت گفتمانی و نمادین (سلطه کمی‌گرایی، ISI و معیارهای سنجش)	گویه ۲: سیاست‌های اعتبارسنجی به عنوان ابزار قدرت	۰.۷۷	۸,۸۵% ۰,۸۱
	گویه ۶: روابط قدرت پنهان در زبان و استعاره‌ها	۰.۷۵	
	گویه ۳: حاشیه راندن پژوهش‌های کیفی توسط ISI	۰.۷۰	
	گویه ۱۰: حذف شیوه‌های دیگر تولید دانش	۰.۶۱	
	سایر گویه‌ها: ۴، ۸ و ۱۲	۰.۵۷۵	
عامل چهارم: عاملیت و مقاومت (استراتژی‌های بقا و کنشگری فردی)	گویه ۲۷: ایجاد شبکه‌های حمایتی برای بقا	۰.۷۸	۶,۷۰% ۰,۷۸
	گویه ۲۴: استراتژی‌های مقاومت فردی/جمعی	۰.۷۷	
	گویه ۲۳: پتانسیل تشکلهای صنفی	۰.۷۳	
	گویه ۳۳: مقاومت برای تغییر ساختار	۰.۶۷	
	سایر گویه‌ها: ۳۲، ۲۶ و ۳۱	۰.۶-۰.۶۵	
کل سازه		۳۴ گویه	۷۰,۵۵% ۰,۹۴

۲) واکاوی شکاف‌های ادراکی بر حسب نقش سازمانی و متغیرهای دموگرافیک تحلیل تفاوتی در این پژوهش، درصد تبیین این واقعیت است که موقعیت ساختاری کنشگر (استاد در برابر دانشجو) و ویژگی‌های جنسیتی، چگونه لنزهای ادراکی آن‌ها را در مواجهه با قدرت تغییر می‌دهد.

الف) واکاوی شکاف نقش: اساتید در برابر دانشجویان

نتایج تحلیل واریانس نشان داد که میان نقش سازمانی و ادراک دو بُعد مسلط قدرت، یعنی قدرت ساختاری ($F=4.15, p=0.018$) و قدرت شبکه‌ای ($F=3.88, p=0.023$)، رابطه‌ی معناداری وجود دارد.

۱. تصلب ساختاری و تجربه‌ی فرساینده: آزمون تعقیبی توکی تبیین کرد که اعضای هیئت علمی به شکلی معنادار، فشار ساختارهای بوروکراتیک و قوانین استخدامی را بیش از دانشجویان ادراک می‌کنند. این یافته حاکی از آن است که اساتید به دلیل درگیری مستقیم با چرخ‌دنده‌های نظام اداری (مانند فرآیندهای ترفیع و ارتقا)، بیش از دانشجویان که در لایه‌های بیرونی این ساختار قرار دارند، از تصلب سازمانی متأثر می‌شوند.

۲. هژمونی شبکه‌های غیررسمی: در بعد قدرت شبکه‌ای نیز اساتید نمره‌ی بالاتری را گزارش کرده‌اند. این امر نشان‌دهنده آن است که در دانشگاه کردستان، روابط موازی و گره‌های قدرت غیررسمی عمدتاً در لایه‌های میانی و بالای مدیریت و میان کادر علمی جریان دارد؛ جایی که تخصیص منابع و فرصت‌های پژوهشی، بیش از آنکه متأثر از ضوابط شفاف باشد، در بند معادلات شبکه‌ای است.

ب) واکاوی شکاف جنسیتی: بازنمایی مردانه از قدرت (آزمون تی مستقل)

تحلیل داده‌ها بر حسب جنسیت، یافته‌ی تأمل‌برانگیزی را در بعد قدرت ساختاری فاش ساخت ($p=0.014$, $d=-$) مردان به شکلی معنادار، قدرت را در قالب ساختارها و سلسله‌مراتب رسمی، شدیدتر از زنان ادراک می‌کنند. این تفاوت می‌تواند برخاسته از دو واقعیت باشد: نخست، حضور متکثرتر مردان در مناصب مدیریتی که آن‌ها را با لایه‌های سخت قدرت روبه‌رو می‌کند؛ و دوم، وجود نوعی سقف شیشه‌ای برای زنان که باعث می‌شود آن‌ها اساساً خود را خارج از بازی قدرت ساختاری تعریف کرده و یا نسبت به آن دچار نوعی بی‌تفاوتی تحمیلی شوند. (ج) هم‌سانی در قدرت گفتمانی و عاملیت

نکته‌ی حائز اهمیت در تحلیل تفاوتی، عدم وجود تفاوت معنادار در ابعاد قدرت گفتمانی و عاملیت میان گروه‌های مختلف است. ثبات در ادراک قدرت گفتمانی ($p=0.580$) نشان می‌دهد که هژمونی شاخص‌هایی مانند ISI گرایی و سنجش‌گرایی، به یک فرهنگ پذیرفته‌شده تبدیل شده است که جنسیت یا نقش، تأثیری در پذیرش ناگزیر آن ندارد. همچنین، پایین بودن میانگین عاملیت و مقاومت در تمامی گروه‌ها، بازتاب‌دهنده‌ی نوعی فرسودگی کنشگری در کل بدنه دانشگاه است؛ گویی اساتید و دانشجویان، فارغ از جایگاه خود، در برابر ساختارهای مسلط قدرت، احساس بی‌قدرتی مشابهی را تجربه می‌کنند.

جدول ۲. خلاصه نتایج آزمون‌های مقایسه‌ای (اثر جایگاه و جنسیت)

متغیر وابسته (عامل)	اثر جایگاه	نتیجه تعقیبی	اثر جنسیت	تفسیر
قدرت ساختاری (F۱)	$F=4.15$ ($Sig=0.018$)	> اعضای هیئت علمی دانشجویان	$t=-2.50$ ($Sig=0.014$)	مردان و اساتید درک شدیدتری دارند.
قدرت شبکه‌ای (F۲)	$F=3.88$ ($Sig=0.023$)	> اعضای هیئت علمی دانشجویان	$t=-0.45$ (n.s)	اساتید درگیرتر از دانشجویان هستند.
قدرت گفتمانی (F۳)	$F=0.55$ (n.s)	-	$t=-0.21$ (n.s)	تفاوت معنادار نیست.
عاملیت (F۴)	$F=1.12$ (n.s)	-	$t=1.32$ (n.s)	تفاوت معنادار نیست.

در مجموع، تحلیل‌های تفاوتی صورت‌گرفته گویای آن است که پدیده‌ی قدرت در دانشگاه کردستان، کلیتی همگن و یکنواخت نیست؛ بلکه تجربه‌ی آن به شکلی وثیق با موقعیت ساختاری و هویت جنسیتی کنشگران گره خورده است. یافته‌ها مؤید این واقعیت است که لایه‌های ساختاری و شبکه‌ای، کانون‌های اصلی تنش و تباین ادراکی میان ذی‌نفعان محسوب می‌شوند؛ چرا که عمیق‌ترین شکاف‌های معنادار آماری در این دو بُعد تبلور یافته است. اگرچه تمامی کنشگران، فارغ از نقش و جنسیت، در مواجهه با هژمونی قدرت گفتمانی و تقلیل عاملیت به نوعی اشتراک ادراکی و سرنوشت محتوم رسیده‌اند، اما ادراک حادتر قدرت ساختاری و شبکه‌ای نزد اعضای هیئت علمی و مردان، نشان‌دهنده‌ی مواجهه‌ی بی‌واسطه‌تر این گروه‌ها با سازوکارهای صلب اداری و شبکه‌های پنهان توزیع امتیازات است. لذا می‌توان چنین استنباط کرد که نابرابری در زیست‌جهان آکادمیک این دانشگاه، بیش از آنکه

محصول تفاوت‌های فردی باشد، زاییده و پرورده‌ی جایگاه کنشگر در سلسله‌مراتب رسمی و گره‌های نفوذ غیررسمی است.

(۳) تفسیر مضمونی: واکاوی تجارب زیسته و لایه‌های پنهان قدرت

یافته‌های کیفی حاصل از پاسخ‌های تشریحی، نه تنها نتایج بخش کمی را تأیید می‌کنند، بلکه پرده از سازوکارهایی برمی‌دارند که در پرسشنامه‌های بسته‌پاسخ معمولاً مکتوم می‌مانند. از تحلیل متون استخراج‌شده، چهار مضمون کلیدی شناسایی گردید:

(الف) هژمونی روابط غیررسمی و انسداد شایسته‌سالاری^{۲۹} (قدرت شبکه‌ای)

این مضمون، پررنگ‌ترین لایه‌ی قدرت در دانشگاه کردستان را بازنمایی می‌کند. داده‌ها نشان می‌دهند که گره‌های قدرت غیررسمی عملاً ساختارهای قانونی را دور می‌زنند. مشارکت‌کنندگان به کرات از اصطلاح پارتی‌بازی^{۳۰} برای تبیین انتصابات و ترفیعات استفاده کرده‌اند.

تجربه‌ی زیسته: یکی از اساتید با بیانی انتقادی اشاره می‌کند: "چند بار از ترفیع من جلوگیری شد؛ صرفاً به این دلیل که مدیرم از توانایی‌هایم احساس خطر می‌کرد و با آوردن نیرویی وابسته اما کاملاً بی‌تجربه، به دنبال تقویت موقعیت خود در شبکه قدرت بود". این یافته نشان می‌دهد که قدرت شبکه‌ای در اینجا نه به عنوان یک سرمایه اجتماعی^{۳۱} مثبت، بلکه به مثابه‌ی یک سازوکار طرد عمل می‌کند که شایستگی علمی را فدای وفاداری‌های شبکه‌ای می‌سازد.

(ب) استبداد بوروکراتیک و توزیع نابرابر منابع (قدرت ساختاری)

داده‌های کیفی فاش ساخت که قدرت ساختاری صرفاً در سلسله‌مراتب صوری خلاصه نمی‌شود، بلکه خود را در قالب آیین‌نامه‌های سفارشی بازتولید می‌کند. در یکی از پاسخ‌ها صراحتاً ذکر شده است: "ریاست دانشگاه آیین‌نامه خاصی را برای تدریس مازاد در جهت منافع شخص خود و اطرافیان تدوین کردند". این موضوع تبیین‌کننده‌ی آن است که چرا در بخش کمی، قدرت ساختاری بالاترین واریانس (۷۵٪/۴۰) را به خود اختصاص داده بود؛ در واقع، ساختار در خدمت مشروعیت‌بخشی به منافع گروه‌های خاص درآمده است.

(ج) تصلب گفتمان سنجش‌گرایی و زوال کیفیت (قدرت گفتمانی)

یافته‌های این بخش نشان‌دهنده‌ی نوعی بی‌قراری آکادمیک در برابر سیطره‌ی مقاله‌محوری و شاخص‌های کمی (ISI‌گرایی) است. کنشگران معتقدند که این گفتمان، معنای اصیل علم را به تولید انبوه کاغذ تقلیل داده است. نقل‌قول برگزیده: "نظام‌های ارزیابی باید از تمرکز صرف بر شاخص‌های کمی فاصله بگیرند... ارزش‌گذاری متوازن میان پژوهش‌های کاربردی و فعالیت‌های اجتماعی ضرورتی است که زیر سایه هژمونی مقاله‌محوری ذبح شده است". این یافته تبیین می‌کند که چرا در تحلیل تفاوتی، میان اساتید و دانشجویان در این بعد تفاوت معناداری مشاهده نشد؛ چرا که این گفتمان به یک قاعده‌ی بازی تحمیلی برای همگان تبدیل شده است.

(د) تمنای استقلال و مشارکت گسسته (عاملیت و مقاومت)

در نهایت، تحلیل کیفی نشان داد که پایین بودن سطح عاملیت در بخش کمی، ناشی از نبود بسترهای مشارکت واقعی است. مشارکت‌کنندگان خواستار حاکمیت مشترک^{۳۲} و تشکیل کمیته‌های مستقل هستند تا از تمرکز قدرت جلوگیری شود. راهکار پیشنهادی مشارکت‌کنندگان: تضمین مشارکت فعال بدنه دانشگاه (اساتید و دانشجویان) در شوراهای تصمیم‌گیر، تنها راه عادلانه‌سازی توزیع قدرت است.

^{۲۹} Obstruction of Meritocracy

^{۳۰} Nepotism and Cronyism

^{۳۱} Social Capital

^{۳۲} Shared Governance

تحلیل نهایی یافته‌های حاصل از رویکرد آمیخته، گویای وجود یک پیوند دیالکتیکی^{۳۳} میان ساختارهای صلب بوروکراتیک و سازوکارهای منعطف شبکه‌ای در دانشگاه کردستان است. تحلیل متقاطع داده‌ها نشان می‌دهد که اگرچه قدرت ساختاری از منظر آماری با تبیین ۷۵/۴۰ درصد از واریانس کل، به عنوان متغیر مسلط شناسایی شده است، اما تحلیل‌های کیفی فاش می‌سازند که این ساختارها مستقلاً عمل نمی‌کنند؛ بلکه از طریق قدرت شبکه‌ای و روابط غیررسمی، جهت‌دهی و بازتولید می‌شوند. در واقع، انسداد شایسته‌سالاری و وجود پارتی‌بازی در انتصابات که در تجارب زیسته‌ی مشارکت‌کنندگان (بخش کیفی) برجسته بود، تبیین‌کننده‌ی چرایی بار عاملی بالای گویه‌های مربوط به قوانین استخدامی و تمرکز قدرت (بخش کمی) است. این هم‌سویی یافته‌ها مؤید آن است که قدرت در این نهاد، از شکلی شفاف و ضابطه‌مند به ماهیتی هژمونیک و رابطه‌محور تغییر وضعیت داده است؛ به گونه‌ای که حتی قدرت گفتمانی در قالب سنجش‌گرایی و ISI‌گرایی (نیز به مثابه‌ی ابزاری برای طرد عاملیت‌های مستقل و مشروعیت‌بخشی به منافع گروه‌های خاص به کار گرفته می‌شود. در نهایت، پایین بودن میانگین شاخص عاملیت و مقاومت در تمامی گروه‌ها، بازتاب‌دهنده‌ی نوعی استیصال آکادمیک در برابر این پیکربندی متصلب است که مشارکت واقعی ذی‌نفعان در تصمیم‌گیری‌های کلان را به حاشیه رانده است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های حاصل از رویکرد آمیخته نشان داد که تجربه‌ی قدرت در دانشگاه کردستان، محصول یک همزیستی پیچیده میان بوروکراسی صلب و روابط سیال است. در این میان، قدرت ساختاری با تبیین ۷۵/۴۰ درصد از واریانس کل، به عنوان متغیر مسلط و هسته مرکزی پیکربندی قدرت شناسایی شد. این یافته که بر غلبه نظامات رسمی و سلسله‌مراتب اداری دلالت دارد، با نتایج پژوهش‌های موسلین (Musselin, 2021) و شاتوک و هوروات (Shattock & Horvath, 2020) همخوانی کامل دارد. در تحلیل این یافته می‌توان گفت که کنشگران دانشگاهی، قدرت را پیش و بیش از هر چیز در قالب تصلب سازمانی و تمرکز تصمیم‌گیری در انتصابات و تخصیص منابع (با میانگین ۱۵/۴) تجربه می‌کنند.

این پیکربندی تجربی نشان می‌دهد که برخلاف ایده‌آل‌های استقلال آکادمیک، لایه‌های ساختاری در آموزش عالی ایران همچنان به مثابه یک قفس آهنین عمل می‌کنند که از طریق آیین‌نامه‌های صلب، عاملیت کنشگران را محدود ساخته است؛ وضعیتی که کابرا و همکاران (Cabrera et al., 2025) آن را به عنوان مکانیسم‌های بازتولید قدرت در لایه‌های عالی آموزش عالی تبیین می‌کنند. این یافته همچنین مؤید نتایج ایزدی و همکاران (Izadi et al., 2025) است که در نگاشت-نهاد آموزش عالی ایران، بر چالش‌های ناشی از ساختارهای تمرکزگرا در نظام علم و فناوری تأکید ورزیده‌اند. دلالت راهبردی این سلطه ساختاری حاکی از آن است که در بافت نئولیبرال-ایدئولوژیک کنونی (Ghaderi et al., 2025)، هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه بدون بازنگری در توزیع قدرت متمرکز، تنها به بازتولید ساختارهای موجود و تضعیف بیشتر خیر عمومی در دانشگاه منجر خواهد شد (Marginson, 2022; Sopyanti et al., 2025).

در گام بعدی از واکاوی پیکربندی قدرت، یافته‌های پژوهش نشان داد که در کنار ساختار رسمی، قدرت شبکه‌ای با تبیین ۲۵/۱۴ درصد از واریانس، به عنوان مکانیسمی پنهان اما تعیین‌کننده در تعاملات دانشگاهی عمل می‌کند. میانگین بالای پاسخ‌ها در گویه مربوط به اولویت ارتباطات بر شایستگی (۳۹/۴)، نشان‌دهنده آن است که کنشگران قدرت را نه صرفاً در چارت سازمانی، بلکه در گره‌های نفوذ و روابط موازی تجربه می‌کنند. این یافته با

^{۳۳} Dialectical Linkage

نظریه قدرت شبکه‌سازی کاستلز (Castells, 2009) و دیدگاه‌های کلاسیک پفر (Pfeffer, 1992) درباره نقش سیاست در سازمان همخوانی دارد.

در تحلیل این پیکربندی می‌توان گفت که قدرت شبکه‌ای در دانشگاه کردستان، نقش تعدیل‌گر بوروکراسی را ایفا می‌کند؛ بدین معنا که در زمان تصلب ساختارهای رسمی، کنشگران برای عبور از بن‌بست‌های اجرایی به روابط غیررسمی متوسل می‌شوند. این پدیده با یافته‌های فرجی ده سرخی و همکاران (Faraji Deh Sorkhi et al., 2025) همسو است که از طریق تحلیل شبکه‌ای، بر نقش خوشه‌های نفوذ در بازتولید نابرابری‌های آموزشی و علمی تأکید ورزیده‌اند. دلالت راهبردی این یافته فاش می‌سازد که قدرت شبکه‌ای، علی‌رغم کارکردهای تسهیل‌گر موقت، با دور زدن قانون و جایگزینی روابط به جای ضوابط، استقلال داخلی دانشگاه را از درون تهی کرده و به کاپیتالیسم ارتباطی در زیست‌بوم آکادمیک دامن می‌زند (Sopyanti et al., 2025; Borgatti & Foster, 2003).

هم‌زمان با این پویایی‌های شبکه‌ای، قدرت گفتمانی با تبیین ۸۵/۸ درصد از واریانس، لایه‌ی معنایی قدرت را در دانشگاه کردستان شکل می‌دهد. نتایج نشان داد که گفتمان سنجش‌گرایی و هژمونی مقاله‌محوری (ISI) با میانگین بالا، به یک تکنولوژی انضباطی تبدیل شده است که با یافته‌های نجیبی (Najibi, 2023) و دیدگاه‌های کلاسیک استراترن (Strathern, 2000) در نقد فرهنگ حسابرسی^{۳۴} همسو است. این استیلای گفتمانی که کیفیت را فدای کمیت‌گرایی مفرط می‌کند، با هشدار شکرالهی (Shokrollahi, 2025) در خصوص تبدیل شدن مسئولیت اجتماعی به حلقه‌ی مفقوده در سیاست‌ها و برنامه‌های آموزشی نظام دانشگاهی ایران هم‌راستا است. در تحلیل این یافته، کنشگران دانشگاهی قدرت را به مثابه‌ی نوعی خشونت نمادین تجربه می‌کنند که در آن استانداردهای کمی، هویت و مسیر پیشرفت حرفه‌ای آن‌ها را به شکلی تحمیلی بازتعریف کرده و آن‌ها را در چارچوب حکومت‌مندی نئولیبرال محصور می‌سازد (Ghaderi et al., 2025). دلالت راهبردی این پیکربندی، حاکی از نوعی از خودبیگانگی آکادمیک است که در آن، دانشگاه به جای تمرکز بر حل مسائل بومی، در دام رژیم‌های حقیقت بین‌المللی و کاپیتالیسم آکادمیک گرفتار شده است (Sopyanti et al., 2025; Ball, 2021).

بر این اساس و در پیوند با این یافته‌ها، پیشنهاد می‌شود که برای مهار قدرت شبکه‌ای مخرب، سامانه‌ی شفافیت انتصابات و شایستگی راه‌اندازی شده و برای تعدیل قدرت گفتمانی مسلط، آیین‌نامه‌های ارزیابی عملکرد به نفع پژوهش‌های مسئله‌محور و اثرگذاری اجتماعی بازنگری شوند تا تعادل میان شاخص‌های کمی و کیفی در برنامه‌ریزی توسعه برقرار گردد (Cabrera et al., 2025; Marginson, 2022).

در نهایت، چالش برانگیزترین یافته در پیکربندی قدرت دانشگاه کردستان، وضعیت عاملیت و مقاومت است که با کمترین سهم در تبیین واریانس (۷۰/۶ درصد) و میانگین پایین در شاخص‌های کنشگری جمعی شناسایی شد. این یافته با نتایج پژوهش‌های فراستخواه (Farasatkah, 2021) پیرامون فرسایش سرمایه اجتماعی و نظریات گیدنز (Giddens, 1984) در خصوص محدودیت‌های ساختاری عاملیت همسو است. در تحلیل این یافته، برخلاف تصور اولیه که ممکن است این عدد به معنای انفعال مطلق تعبیر شود، شواهد کیفی فاش ساخت که کنشگران دانشگاهی دچار نوعی استراتژی جایگزینی شده‌اند؛ بدین معنا که به دلیل هزینه بالای مقاومت مدنی و رسمی (ضعف تشکلهای صنفی)، عاملیت خود را به مجاری غیررسمی و فردی منتقل کرده‌اند.

این وضعیت نشان‌دهنده آن است که عاملیت آکادمیک تحت تأثیر فشارهای نئولیبرال و ساختارهای صلب، از حالت جمعی به حالت دفاعی و انفرادی تغییر شکل داده است (Klemenčič, 2022; Ghaderi et al., 2025). دلالت راهبردی این یافته، شکل‌گیری یک چرخه معیوب پایداری است؛ جایی که کنشگران برای بقا در برابر ساختار صلب، ناچار به پیوستن به شبکه‌های قدرت غیررسمی می‌شوند و این عمل، خود به تضعیف بیشتر قانون و بازتولید همان ساختار معیوب می‌انجامد. در واقع، پایداری مناسبات ناعادلانه در این میدان، محصول نوعی

^{۳۴} Audit Culture

همزیستی ناگزیر است که در آن حتی منتقدان نیز برای حفظ موقعیت حرفه‌ای، به بازتولیدکنندگان مناسبات شبکه‌ای و کاپیتالیسم آکادمیک تبدیل می‌شوند (Cabrera et al., 2025; Sopyanti et al., 2025).

بر این اساس، پیشنهاد نهایی پژوهش برای شکستن چرخه پایداری مناسبات ناعادلانه، ضرورت گذار از استقلال صوری به استقلال نهادی و ساختاری از طریق تقویت نهادهای واسط و تشکلهای صنفی مستقل است. برنامه‌ریزان توسعه باید با ایجاد تضمین‌های قانونی برای عاملیت‌های منتقد، هزینه کنشگری اصلاح‌گرایانه را کاهش دهند تا تمایل به شبکه‌سازی‌های رانتی و وابستگی‌های غیررسمی به حداقل برسد (Klemenčič, 2022; Marginson, 2022).

شایان ذکر است که تعمیم یافته‌های این مدل چهاربعدی باید با در نظر گرفتن محدودیت‌های ناشی از محافظه‌کاری پاسخ‌دهندگان در قبال پرسش‌های حساس قدرت و تمرکز مطالعه بر یک دانشگاه خاص (دانشگاه کردستان) صورت گیرد. سوگیری احتمالی در پاسخ‌های بخش کیفی، نظیر مطلوبیت اجتماعی (Social Desirability)، از محدودیت‌های ذاتی پژوهش‌های حوزه قدرت و سیاست است (Creswell & Plano Clark, 2010; Hair et al., 2018). لذا پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با کاربست رویکردهای مردم‌نگاری عمیق (Thick Ethnography) و تحلیل نگاشت‌های نهادی در سایر قطب‌های علمی کشور، لایه‌های مکتوم این مناسبات را واکاوی کنند (Izadi et al., 2025; Ghaderi et al., 2025). تنها از این طریق است که می‌توان مسیری روشن برای توسعه آموزش عالی بر مبنای عدالت، مسئولیت اجتماعی و شایسته‌سالاری واقعی ترسیم کرد (Shokrollahi, 2025; Sopyanti et al., 2025).

در یک جمع‌بندی نهایی و در پاسخ به دلالت‌های راهبردی پیکربندی قدرت، می‌توان نتیجه گرفت که استقلال دانشگاهی در ایران نه صرفاً یک مطالبه‌ی سیاسی، بلکه یک ضرورت ساختاری برای خروج از چرخه‌ی فرساینده‌ی قدرت است. تحلیل هم‌زمان چهار بُعد مورد مطالعه نشان می‌دهد که توسعه‌ی آموزش عالی زمانی محقق خواهد شد که برنامه‌ریزان، تعارض میان قوانین صلب دولتی و نیازهای منعطف دانشگاهی را به نفع شایسته‌سالاری و خیر عمومی حل نمایند (Marginson, 2022). دلالت‌های این پژوهش روشن می‌سازد که هرگونه برنامه‌ریزی برای استقلال دانشگاه، بدون شفاف‌سازی مناسبات قدرت شبکه‌ای و بازنگری در قدرت گفتمانی کمیت‌گرا و نئولیبرال، تنها به جابجایی کانون‌های قدرت منجر شده و تأثیری بر بهبود عاملیت علمی نخواهد داشت (Ghaderi et al., 2025; Sopyanti et al., 2025).

بنابراین، راهبرد کلان پیشنهادی این پژوهش، گذار به پارادایم توسعه‌ی درون‌زا است؛ پارادایمی که در آن قدرت ساختاری نه در نقش کنترل‌گر، بلکه در نقش تسهیل‌گر عمل نموده و با به رسمیت شناختن عاملیت‌های منتقد و مستقل، بستری فراهم می‌سازد تا دانشگاه بتواند فراتر از رژیم‌های حقیقت‌تحمیلی و کاپیتالیسم آکادمیک، به رسالت اصلی خود یعنی تولید دانش نافع و مسئولیت اجتماعی بازگردد (Cabrera et al., 2025; Shokrollahi, 2025). این تحول راهبردی، پیش‌شرط اساسی برای تبدیل شدن دانشگاه به یک نهاد مستقل، پویا و پیشرو در مواجهه با چالش‌های سده‌ی جدید است (Shattock & Horvath, 2020).

منابع

- Ball, S. J. (2021). The education debate (4th ed.). Policy Press. <https://doi.org/10.5456/WPLL.26.1.201>
- Borgatti, S. P., & Foster, P. C. (2003). The network paradigm in organizational research: A review and typology. *Journal of Management*, 29(6), 991-1013. [https://doi.org/10.1016/S0149-2063\(03\)00087-4](https://doi.org/10.1016/S0149-2063(03)00087-4)
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). Thematic analysis: A practical guide. SAGE Publications. <https://doi.org/10.53841/bpsptr.2022.28.1.64>

- Cabrera, N. L., Batchelder, G. D., Oregon, Y. G., & Zamora, E. J. (2025). CRTtoP: Toward a critical race theory of power in higher education. *Race Ethnicity and Education*, 28(4), 543-560. <https://doi.org/10.1080/13613324.2024.2306380>
- Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Faraji Deh Sorkhi, H., Asadnia, A., Azizi Shamami, M., & Hooshy Al-Sadat, S. A. (2025). Educational Inequality Research: A Bibliometric Analysis of Research Networks and Thematic Clusters in Academic Literature. *Journal of Educational Planning Studies*, 14(27), 146-169. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/eps.2025.28943.2334>
- Farasatkah, M. (2019). Academic Ethics: Moral Luck of University Students in Iran. *Int. J. Ethics Soc*, 1(1), 4-8. [In Persian]. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.26763338.2019.1.1.2.6>
- Ghaderi, K., Gholami, K., & Maroofi, Y. (2025). Neoliberal-Ideological governmentality: Discursive power and the university in Iran. *Iranian Higher Education*, 17(2), 82-106.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. University of California Press.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1985). *Naturalistic inquiry*. SAGE Publications.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson Education.
- Izadi, S., Salehi Omran, E., Alizadeh Sani, M., & Najafi Khajeh Bolaghi, S. (2025). Mapping - Higher Education Institution with an Internationalization Approach in the Iranian Science and Technology System (Current Situation). *Journal of Educational Planning Studies*, 14(27), 113-145. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/eps.2025.29174.2339>
- Klemenčič, M. (2023). "Chapter 3: A theory of student agency in higher education". In *Research Handbook on the Student Experience in Higher Education*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Retrieved Jan 5, 2026, from <https://doi.org/10.4337/9781802204193.00010>
- Lukes, S. (2021). *Power: A radical view* (3rd ed.). Bloomsbury Academic.
- Marginson, S. (2016). *Higher education and the common good*. Melbourne University Publishing.
- Najibi, S. S., & Khorasani, A. (2023). Pathology of the higher education policy system of the Islamic Republic of Iran. *Journal of Educational Planning Studies*, 11(22), 76-101. <https://doi.org/10.22080/eps.2023.24473.2148>
- Musselin, C. (2021). University governance in meso and macro perspectives. *Annual Review of Sociology*, 47, 305-325. doi.org/10.1146/annurev-soc-090320-012708
- Pfeffer, J. (1992). *Managing with power: Politics and influence in organizations*. Harvard Business School Press.
- Shattock, M., & Horvath, A. (2020). *The governance of British higher education: The state, the university and the role of the laity*. Bloomsbury Academic.
- Shokrollahi, M. (2025). Social responsibility of the university system, the missing concept of educational policies and programs. *Journal of Educational Planning Studies*, 14(27), 28-45. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/eps.2025.28408.2305>
- Strathern, M. (2000). *Audit cultures: Anthropological studies in accountability, ethics and the academy*. Routledge.